

Таким образом, видимое «безразличие» и явное торможение в развитии современного человека привело к ярко выраженному феномену духовности.

Люди живут и служат сердцем, волею, делами часто таким жизненным содержанием, служить которым и идти на жертвы, ради которых поистине нет никакого смысла.

Вот ключ к современному духовному кризису, охватывающему все человечество. И овладев этим ключом, и поняв, что происходит в мире, мы не можем не подивиться тому, что современному человечеству живется все так хорошо и слишком хорошо по сравнению с теми страданиями, которые могут возникнуть из этого кризиса.

Если человеческая воля оказывается духовно беспризорной и нравственно разнужданной, то она начинает служить свирепому злу и слепому коварству, а это в свою очередь приведет к потере человеческого достоинства.

Мышление человека только тогда на высоте, когда оно способно подниматься от конкретно-чувственного к интуитивно-духовному созерцанию. Только здесь человек может научиться отличать добро от зла, услышать в самом себе голос совести, постигнуть то, что такое честь, благородство и служение.

Только духовный опыт – опыт, открывающий человеку доступ к любви, совести, чувству долга, к праву, правосознанию, к искусству и художественной красоте, к очевидности и науке, – только он может указать человеку, что есть подлинное главное и ценнейшее в его жизни. Только этот внутренний духовный опыт делает нас воистину духовными личностями с индивидуальными характерами, со способностью духовно творить и наполнять смыслом общественную и частную жизнь и искусство.

Только в этой области человек может увидеть, что такое художественность и прекрасное искусство, воспитывать свой вкус и развивать свое восприятие красоты. Только духовный опыт может открыть ему, что такое истинное знание, очевидность и доказательство и в чем состоит научная культура и достоинство ученого человека.

Пренебрегающий духовным опытом теряет доступ ко всему этому. От всех вещей он видит только внешнюю видимость и довольствуется тем, что превращает ее в пустую, абстрактную схему. Глубина и тайна жизни уходят от него – и во внешнем мире, и в его собственной душе.

Таким образом, народ, идущий по пути духовного обновления никогда не впадет в общественный беспорядок, он не будет душевно разлагаться, а это значит, что такой народ не исчезнет в духовном бытии.

Мы переживаем коренную ломку научного мировоззрения, происходящую в течении жизни ныне живущих поколений, переживаем создание огромных новых областей знания, расширяющее до неизвестности научно охватываемый космос конца прошлого века и начало будущего – и в его пространстве, и в его времени, – переживаем изменение методики, идущее с быстротой; наука перестраивается на наших глазах. Еще В.И. Вернадский убедительно доказывал в своей работе «Научная мысль как планетарное явление», что цивилизация «культурного человечества» не может прерваться и уничтожиться, образуя Ноосферу.

Таким образом, мы приходим к убеждению о необходимости совершенствования каждого человека, живущего на Земле. Ибо воистину – мир можно пересоздать, перевоспитать, а не погубить.

Список использованных источников

1. И.А. Ильин. Путь духовного обновления. – СПб.: Издательство «Библиополис» – 2006.
2. Хрестоматия по истории философии. Учебное пособие для вузов. В 3 ч. Ч.3. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. – 1997.
3. В.И. Вернадский. Научная мысль как планетарное явление. – М., 1991.

Dombrovskaya, L.I. Spirituality as sociokul'turniy a phenomenon

Questions of interrelation with other basic elements of structure of the person which on its highest morals-aesthetics level provide opportunities of self-realization of himself are considered.

Key words: sociokul'turniy a phenomenon, spirituality, person.

УДК 130.2(450) «14/15» (045)

Сабадаш Ю.С.

Італійська гуманістична педагогіка епохи Ренесансу (кінець XIV–XV ст.)

Розглядається італійська педагогіка епохи Ренесансу (кінець XIV–XV ст.). Зазначається, що саме тоді були написані більшість трактатів з виховання, сформувалася педагогічна думка італійського гуманізму як суцільного явища, з'явилися перші гуманістичні школи.

Ключові слова: гуманізм, гедонізм, виховання, мистецтво, естетичні категорії.

Відродження є яскравим культурним періодом в історії Європи, який прийшовся на XIV – початок XVII ст. Від інших етапів у розвитку культури його відрізняє величезне зацікавлення людиною, що багато в чому посприяло перехідним характером Відродження. Руйнація феодальних суспільних структур і старих форм економічної діяльності та поява нових, поставили людину в особливе становище – зажадали від неї розвитку власної ініціативи й енергії, сприяли зростанню самосвідомості. Культура багато в чому відбиває цей процес. Проте, спрямована в майбутнє, вона має і своє бачення цього майбутнього, і своє ставлення до людини. Вона пропонує свій образ людини, її система носить цілеспрямований характер, ідеали її виявляються в цілому ширше, піднесеніше, шляхетніше, ніж того вимагала епоха. Тому культура цього періоду виявилася зрозумілою майбутнім поколінням, а її ідеї, вчення і художні цінності зберігають своє значення і сьогодні.

Якщо ж говорити безпосередньо про педагогіку, то на кінець XIV–XV ст. припадає злет педагогічної думки. Саме тоді було написано більшість трактатів з виховання, сформувалася педагогічна думка італійського гуманізму як суцільного явища, з'явилися знамениті гуманістичні школи Гуаріно да Верона і Вітторіно да Фельтре. Італійська гуманістична наука виховання – плоть від плоті гуманізму цього періоду з усіма його особливостями. Вірячи в добру природу людини і міцне соціальне начало у ній, гуманісти саме на людину покладали усі свої надії, але на людину належно виховану. Тому цілеспрямоване виховання розглядалося як найефективніший засіб удосконалювання самої людини, а через неї і доброчинності суспільства, в якому людина живе, тому що вона, на думку гуманістів, виховується для себе, для сім'ї і для суспільства. Розглядаючи стан гуманітарного знання в тогочасній Італії, В. Єфименко відтворює його таким чином: «Гуманізм як головна течія в духовному житті епохи Відродження охоплював нові й нові його сфери. Цьому сприяли примноження джерел гуманістичної думки, знайомство наукових кіл із віднайденими гуманістичними творами римських, а потім і грецьких письменників, поетів, ораторів, істориків та філософів. Початок викладання грецької мови у Флоренції й значна перекладацька діяльність гуманістів теж сприяли поширенню гуманістичної ідеології» [1, с.262].

Італія, яка дала світу перших гуманістів, дала і перших теоретиків гуманістичного виховання і перших всеєвропейски відомих гуманістичних педагогів, які є авторами творів, присвячених проблемам виховання й освіти, серед них трактати Паоло Верджеріо «Про шляхетні вдачі і вільні науки», Маттео Верджо «Про виховання дітей і їхні добрі вдачі», Джанотто Манетті «Про вільне виховання», Леонардо Бруні «Про наукові і літературні заняття», Енео-Сильвіо Пікколоміні «Трактат про вільне виховання». Педагогічні питання широко висвітлені у творах на теми соціального життя, сім'ї і шлюбу (Фр. Барбаро, Альберті, Пальмієрі, Фруловізі та ін.). У цей самий період створюються відомі гуманістичні школи Вітторіно да Фельтре – у Мантуї і Гуаріно да Верона – у Феррарі. Спираючись на ґрунтовні дослідження російських (Г. Журавський, Н. Рєвякіна, В. Шестаков) та українських (В. Роменець, В. Битаєв) науковців, можна досить чітко відтворити роботу цих навчальних закладів.

У творах італійських гуманістів у контексті проблем педагогіки значне місце посідають питання культури, мистецтва, естетики. Естетичний елемент, як справедливо вважає В. Шестаков, міститься вже в понятті «вільні науки» [2, с. 122]. Верджеріо визначає це поняття в такий спосіб: «Вільними науками ми називаємо ті, що вправляють і покращують чесноту та мудрість і завдяки яким тіло і душа набувають схильності до кращих вчинків, внаслідок чого люди за звичай досягають честі і слави» [3, I, с. 321]. Він вважає, що вільні науки не мають практичної користі, не дають ніякої безпосередньої вигоди, але надають людині насолоду. «Вільні науки, – мовить Верджеріо, – родять у душах людей надзвичайну насолоду і згодом приносять винятково рясні плоди» [3, I, с. 322].

До «вільних занять» поряд із філософією та історією італійські гуманісти відносять красномовство, музику і поезію. Красномовство вчить красиво і правильно говорити, музика навчає «гармонійному життю», поезія розкриває «всю красу і добірність мови». Все це свідчить про те, що гуманісти надавали великого значення естетичному елементу в житті і вихованні. Підкреслюючи виховне значення нових предметів, що стали основою гуманістичних дисциплін, Л. Брагіна пише: «Виклик схоластиці і реабілітація поезії, переоцінка ролі studia humanitatis у загальній системі знання й орієнтація філософії... на практичні завдання виховання духовно вільної особистості, збагаченої знанням історичного досвіду людства і спроможної боротися за ствердження regnum hominum, – саме ці риси характеризують... ранньогуманістичну думку і створюють підґрунтя ренесансного світосприйняття» [4, с. 114].

Розквіт педагогічної думки в Італії припадає на XV ст., але і попередній період гуманізму виявився важливим для становлення науки виховання. Роль Петрарки тут виняткова, хоча сам він ніколи спеціально не займався питаннями виховання. Крім того, що він поставив людину в центр пізнання, він зв'язав ще знання і моральність. Знання, як вважає він, має володіти силою впливу, до того ж, не тільки на розум, але і на почуття, воно повинне змушувати людину змінюватися на краще, а не тільки повідомляти їй суму відомостей. «Я вважаю, що виховання потрібне не для того, – казав Петрарка, – щоб стати красномовнішим і спритнішим, а для того, щоб стати кращим» [5, с. 80].

У міркуваннях італійських гуманістів XV ст. стосовно широкого кола проблем виховання так багато загального в установках, що це дає підставу говорити про їхні погляди як про своєрідну концепцію виховання. Розглянемо найхарактерніші риси цієї концепції. Гуманістичне виховання за своїм духом було світським. Воно орієнтувало людину на земне життя, хоча з релігією жодною мірою не поривало і підтверджувало благочестя як важливу характеристику людини. Як і гуманізм у цілому, воно було звернене до «людини взагалі» і тому позбавлене класових рис і соціально відкрите, і в цьому сенсі його можна вважати демократичним. Гуманістичне виховання не переслідувало фахових цілей, воно не готувало людину ні до вчителювання, ні до духовенства, ні до місіонерства, ні до торговельної діяльності. Головне його завдання полягало у вихованні людини, тому гуманістичні трактати про виховання мають найширше звучання.

Італійську науку виховання відрізняє цілеспрямований характер, нерозривний зв'язок освіти і виховання, пріоритет виховних завдань. Цю головну ідею добре виражає Бруні, коли говорить, що studia humanitatis названі так тому, що вдосконалюють і прикрашають людину, а мета їхня – сформувати гармонійну, морально досконалу особистість: «Адже всі ці науки націлені на формування моральної людини, нічого кориснішого від них не можна і бажати» [3, I, с. 315]. Виховні завдання у гуманістів невіддільні від соціальних, вони прекрасно усвідомлюють суспільну цінність гарного виховання. Альберті, поділяючи з іншими гуманістами думку про те, що добре виховання є найкращим спадком, який батьки можуть дати дітям, радить їм докласти всіх зусиль, щоб зробити своїх дітей «вихованими і найчеснішими, тому що це буде корисно і для них самих, а також принесє славу і похвалу родині, батьківщині і їм самим» [6, с. 8].

Велика заслуга гуманістів полягала в тому, що вони реабілітували античне мистецтво. Леонардо Бруні, наприклад, рекомендує вивчати твори Гомера, Гесіода, Платона, Демокріта, Піндара, Евріпіда, Вергілія, Цицерона, визнаючи їхню перевагу над творами «котців церков». Стверджуючи, що насолода може бути метою мистецтва, він зауважує, що поетів не можна відкидати з презирством лише тому, що у них іноді

зустрічається щось, написане для насолоди людей. Таким чином, завдяки гуманістам антична культура стає необхідним елементом гуманістичної освіти.

До програми освіти, яка міститься в трактаті Верджеріо «Про шляхетні вдачі та вільні науки», окрім античної культури входять такі предмети, як історія, моральна філософія, граматики, поетика, музика, арифметика, природознавство, медицина, право... Знайомство з усіма сферами знання, на думку гуманіста, корисне кожному, але «поглиблене вивчення тієї або іншої науки повинне передбачати особливу схильність до неї» [3, I, с. 324–325]. Що ж до історії, риторики, естетики та етики, то їхнє значення не викликає сумніву – адже вони несуть у собі головне духовне багатство людського досвіду.

Свої теорії італійські гуманісти прагнули перевірити на практиці. Один із перших практичних досвідів почав Вітторіно да Фельтре, котрий заснував під Мантуєю школу «Casa Giocosa» («Радісний будинок»), де він проводив навчання на основі гуманістичної системи виховання. Як свідчить відомий дослідник педагогіки Ренесансу У. Вудворт, «особливе місце в системі виховання Вітторіно посідала музика». Глибше, ніж інші гуманісти, Вітторіно входив у розуміння цього предмета. Він сам добре відчував вплив музики і вважав, що вона розвиває почуття часу. А щодо естетичного виховання в школі Гуаріно да Верона, то є ґрунтовне дослідження Н. В. Ревякіної, в якому вона пише, що Гуаріно «стояв біля витоків нового ставлення до мистецтва... Одним із перших він зумів дати оцінку творам мистецтва і митцям, виходячи з критеріїв і цінностей самого мистецтва... Він заявив про естетичний підхід до мистецтва. Одним із перших він звернувся до розгляду сучасного йому мистецтва, а не до стародавнього...» [7, с. 47].

В науці виховання величезну роль гуманісти відводять природі, яка виступала то як служителька всемогутнього Бога, то як божественна природа, або Бог, то як творець всього сущого. Гуманісти постійно зверталися до її щедрості і розумності. За допомогою прикладів з природи гуманісти підтверджують ідею обопільного виховання душі і тіла, тому що вони (душа і тіло) взаємно впливають одне на одне.

Гуманісти постійно зверталися до її доброти і розумності. Таке розуміння природи служило міцною основою для виправдання людини як гармонійної тілесно–духовної єдності, для виправдання світу як поля людської діяльності. Гуманісти знаходять у світі не тільки досконалість і доцільність, але і красу. Світ влаштований «із великою мудрістю, красою, користю», казав Валла [8, с. 84]. «Найкрасивіший та найпрекрасніший» світ настільки гарний, що не може бути кращим ні в дійсності, ні в помислах, – таким бачив його Дж. Манетті. Настільки ж прекрасна людина: «Яке з'єднання членів, яке розташування ліній, яка фігура, який образ можуть бути в дійсності або в помислах прекраснішими, ніж людські!» [9, с. 152]. При такому баченні світу було цілком законним розуміння мистецтва як наслідування природи. У гуманістів, які писали в цей період, є багато спостережень над творами мистецтва, в яких їх вражає подібність із натурою. Аппеллес, за словами Дж. Манетті, «намалював коня і собаку такими, що проходячи повз них, глядачі іноді починали іржати і гавкати, притягнуті немов би живими образами, тому що вважали тих тварин, яких бачили намальованими на стіні площі, живими» [9, с. 148]. Евфранор «із таким мистецтвом зображував свіжі грона винограду, що змушував птахів, які пролітали, приваблені оманливим образом, стукати дзьобом по розмальованій стіні, щоб клювати ягоди». Дж. Манетті вихваляв за подібне мистецтво і скульпторів, один із яких виліпив Венеру для Книдського храму «настільки витончено, що навряд чи вона збереглася недоторканою і цнотливою від хтивих поглядів перехожих» [9, с. 153]. І тонкий цінитель мистецтва Поджо Браччоїні також захоплювався талантом художника, бачачи, як «у мармурі створюються сили самої природи»; «хоча сама природа вища від того, що робиться як її подоба, проте в мене викликає замилювання мистецтво того, хто в безсловесній речі так виражає одухотворене, що, здається, йому бракує тільки подиху» [10, с. 37]. Поджо не сумнівається в тому, що мистецтво здатне передавати і одухотворені рухи: «У мене викликає замилювання їхній талант і майстерність, коли безмовну і безтілесну річ вони роблять немов одухотвореною і розмовляючою і навіть ширшу пристрасть часто так у ній відтворюють, що, побачивши подібне, не можна не порадіти з усміхненим і не засмутитися із сумним» [10, с. 37]. Щоб так сприйняти художній образ, необхідно було по–новому подивитися на людину.

За допомогою природи гуманісти підтверджують ідею обопільного виховання душі і тіла, тому що душа і тіло взаємно впливають одне на одного. Досліджуючи природу людини, вони намагалися зрозуміти в ній зв'язок душі і тіла і їхній взаємовплив, думали, що через фізичні особливості (жести, ходу, обличчя й ін.), можна дізнатися про душевні властивості, а в характеристиках дітей вони намагалися побачити вплив фізичних начал, фізіології, і схильні навіть розмірковувати про особливості психології підлітків. Тепер у творах мистецтва вони визнавали здатність художника передавати в тілесному образі складне духовне життя людини. Мистецтво стало одержувати оцінку з погляду правильності зображення в ньому природи, світу, людини. Найбільша переконливість, найдостовірніша передача розмаїття і краси всього сущого як у тілесних образах, так і в широкосердних станах, – от що ставилося в заслугу майстрам. Побачені у світі краса, доцільність, розумність, розмаїття, будучи точно відтвореними у творах мистецтва, дивували, доставляли насолоду. Отже, ідея наслідування природи зміцнювала новий погляд на мистецтво; мистецтво починало тепер цінуватися не тільки і не стільки як засіб морального виховання, скільки з огляду на насолоду, радість, замилювання, котрі воно доставляло.

Природа визнається важливим чинником і в моральному вихованні. Питання про співвідношення природи і моральності було для гуманістів актуальним – воно ж і для нас не втратило значення, і нам цікаво дізнатися, чи закладено щось від природи в людині. А в епоху Відродження, коли ще не викоріненні були уявлення про первородний гріх і збоченість природи людини і коли самі гуманісти розвивали думки про природу – добру матір, на це питання відповіді, звичайно, давалися різні. Багато хто визнавав доброту людської природи, говорили про зерна добра, закладені в людях, які необхідно зрощувати. Інші думали, що людина не народжується ні доброю, ні злою, а несе в собі насіння і добра, і зла; треті пам'ятали ще про первородний гріх. Та в будь-якому випадку гуманісти високо оцінювали роль навчання і виховання у формуванні паростків добра, і в пом'якшенні та приборканні поганих схильностей. Добре сказав про це Веджо: «Від природи немає нічого вродженого, чого не можна було б, не говорю зовсім, але, принаймні, частково, виправити, якщо тільки докласти майстерність й вчену руку наставника» [3, І, с. 120].

Особливий зміст гуманістичного виховання полягає в гармонійному розвитку. Ці уявлення ширше і глибше розроблені, ніж в Античності, хоча зв'язок очевидний. Гармонія душі і тіла, про яку твердили ще Платон і Арістотель, розшифровується в дусі гуманізму, що успадкував християнську оцінку душі і широкосердності діяльності. Тому поряд із вимогами всебічної освіти і фізичного виховання обов'язковим і найважливішим елементом цієї гармонії стає естетичне та моральне виховання. Воно розуміється як виховання в дитині високих якостей та чеснот.

Гуманісти розуміють, що чеснота як абстрактне поняття недоступна розумінню дітей, і тому вони пропонують виховувати в дітях моральні і соціально значимі якості. У дітях виховується благочестя, любов до батьків і батьківщини, повага до старших, шанування вчителів, любов, розуміння й цікавість до мистецтва.

З такої позиції у творах мистецтва вони визнавали здатність художника передавати в тілесному образі складне духовне життя людини. Мистецтво стало одержувати оцінку з погляду правильності зображення в ньому природи, світу, людини. Найбільша переконливість, найдостовірніша передача розмаїття і краси всього сущого як у тілесних образах, так і в широкосердних станах, – от що ставилося в заслугу майстрам. Побачені у світі краса, доцільність, розумність, розмаїття, будучи точно переданими у творах мистецтва, дивували, доставляли насолоду. Отже, ідея наслідування природи зміцнювала новий погляд на мистецтво; мистецтво починало тепер цінуватися не тільки і не стільки як засіб морального виховання, скільки з огляду на насолоду, радість, замилювання, котрі воно викликало.

Визнається гуманістами і користь праці, будь-яких занять, шкідливість бездіяльності та самотності для дітей, що породжують у них лихі думки і розбещують їх, а пріоритет виховних завдань підкреслюється величезною увагою до сім'ї, що є надзвичайно характерним для італійського гуманізму. Сім'я – це місце, де починається формування людини, і тому батьки повинні ще до народження дитини, вважав Веджо, подбати про її моральність, а для цього їм самим слід, насамперед, бути вихованими в

дусі чеснот, щоб служити надалі прикладом для своїх дітей, адже ті все переймають і, перейнявши, впродовж усього життя міцно тримаються цього набутку.

Високі вимоги ставлять гуманісти і до вчителів, які повинні бути не тільки прекрасно освіченими, знати свою справу, але й високоморальними, із спокійним і м'яким характером, доброзичливими, проникливими, здатними розуміти дитину. «Що глибша культура вчителя і чистіша його вдача, тим міцніші паростки чеснот і вченості він залишить у дітях своїм викладанням» [3, І, с. 108].

Не менш важливою складовою частиною педагогічного ідеалу гуманістів було фізичне виховання. «Дух і тіло, ці дві стихії, що утворюють людину, повинні розвиватися одночасно» [4, с. 342], – твердить Пікколоміні, висловлюючи погляд, загальний для всіх гуманістів. Фізичне виховання розглядається як необхідний елемент виховання взагалі, воно вводиться в навчальну програму в гуманістичних школах Гуаріно да Верони і Вітторіно да Фельтре. Важливість фізичного виховання всебічно аргументується посиланнями на античні приклади. Педагоги пропонують адекватність навантаження, з огляду на особливості віку і природної будови тіла, не стомлювати надмірно учнів, тому що головне – виховання міцної духом і тілесно здорової людини, а не підготовка атлетів. Лоренцо Валла реабілітує значення тілесної краси (на противагу християнській естетиці). Вона для нього представляє один із важливих дарів природи. «Краса, – пише він у своєму трактаті «Про насолоду» (XXI), – є основним даром тіла, і Овідій, як ви знаєте, називає її даром бога, тобто природи... Якщо здоров'я, сила і спритність тіла не повинні відкидатися, чому повинна відкидатися краса, прагнення і любов до якої, як ми знаємо, глибоко укоренилися в наших почуттях?» [11, І, с. 489]. Існуюче у світі неподобство не відкидає значення краси. Навпаки, воно служить для неї контрастом, підкреслює значення і силу її. Відповідно до принципів епікурейської філософії Валла оголошує вищим благом насолоду. Насолода не тільки моральна, але і естетична категорія; вона – вищий критерій краси. Прекрасним у Валли виявляється те, що приносить найвище задоволення. У зв'язку з цим Валла міркує про красу людського тіла, про задоволення слуху, смаку, зору та ін.

У цілому людина в гуманістичних трактатах про виховання являє собою особистість діяльну, соціально і громадсько орієнтовану і високоморальну; вона має почуття власної гідності, мужність, фізичну та духовну стійкість; її відрізняє всебічна освіта і культура. Передбачалося, що така людина спроможна проявити себе в різних сферах діяльності. Практика гуманістичних шкіл Вітторіно да Фельтре і Гуаріно да Верона доводить саме це, тому що їхні вихованці проявили себе і у суспільній і у державній діяльності, й у сфері культури і освіти.

Таким чином, гуманістична педагогіка виконувала завдання, поставлене творцями нової культури, – формування світського світогляду на базі *studia humanitatis*. Розширюючи рамки традиційної освіченості, Бруні, Верджеріо і багато інших гуманістів мріяли бачити нову людину мудрою і добродісною, вільною і активною, тобто корисним для суспільства громадянином. Надбані пізнання мудрості і моральна досконалість, що ставали важливими засобами у повсякденному практичному житті, сприймалися як основа людської гідності.

Список використаних джерел

1. Єфименко В. В. Культура Відродження / В. В. Єфименко // Історія світової культури / за заг. ред. Л. Т. Левчук. – К. : Либідь, 1999. – С. 212–251.
2. Шестаков В. П. Очерки по истории эстетики. От Сократа до Гегеля / В. П. Шестаков. – М. : Мысль, 1979. – 372 с.
3. Идеи эстетического воспитания : [антол. в 2 т.]. / сост. В. П. Шестаков. – М. : Искусство, 1973. – Т. 1. – 408 с.
4. Брагина Л. М. Итальянский гуманизм: этические учения XIV–XV вв. / Л. М. Брагина. – М. : Высш. шк., 1977. – 254 с.
5. Petrarca Fr. Le famaliari. Ed. by V. Rossi. – Firenze, 1934. – 210 p.
6. Альберти Л. Б. Сборник статей / Л. Б. Альберти; отв. ред. В. И. Лазарев. – М. : Наука, 1977. – 192 с.

7. Ревякина Н. В. Итальянский гуманизм XV века и эстетическое воспитание (Школа Гуарино да Верона) / Н. В. Ревякина // Возрождение: гуманизм, образование, искусство. – Иваново : ИВГУ, 1994. – С. 33–48.

8. Валла Л. Об истинном и ложном благе, о свободе воли / Л. Валла ; отв. ред. А. Х. Горфункель ; сост. и авт. вступ. ст. Н. В. Ревякина. – М. : Наука, 1989. – 474 с.

9. Манетти Дж. О достоинстве и превосходстве человека / Дж. Манетти // Чаша Гермеса: Гуманистическая мысль эпохи Возрождения и герметическая традиция / сост. О. Ф. Кудрявцев. – М. : Юристъ, 1996. – С. 137–154.

10. Возрождение: гуманизм, образование, искусство : межвузовский сб. науч. тр. / отв. ред. Н. В. Ревякина. – Иваново : ИВГУ, 1994. – 140 с.

11. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли : [в 5 т. (6 кн.)]. / под ред. М. Ф. Овсянникова. – М. : Искусство, 1962. – Т. 1. – 1962. – 684 с. Т. 2. – 1964. – 836 с.

Сабадаш Ю.С. Итальянская гуманистическая педагогика эпохи Ренессанса (конец XIV–XV в.)

Рассматривается итальянская педагогика эпохи Ренессанса (конец XIV–XV в.). Зазначается, что именно в этот период были написаны большинство трактатов по воспитанию, сформировалась педагогическая мысль итальянского гуманизма как общественного явления и появились первые гуманистические школы.

Ключевые слова: гуманизм, гедонизм, воспитание, искусство, эстетические категории.

Sabadash, J.S. Italian humanistic pedagogy of the Renaissance (the end of the XIV–XV centuries)

The article views the Italian pedagogy of the Renaissance (the end of the XIV–XV centuries). It is marked that namely in this period there were written the majority of the treatises dedicated to the problem of upbringing, there has formed a pedagogical idea of Italian humanism as a social phenomenon and there also appeared humanistic schools.

Key words: humanism, hedonism, upbringing, art, aesthetic categories.

УДК 165.12:930

Арабчук Я.І.

Політика мультикультуралізму – від оптимістичної теорії до суворої практики

Розглядаються основні виклики пов'язані з соціалізацією особистості в глобалізованому полікультурному середовищі.

Ключові слова: особистість, соціалізація, полікультурне середовище, мультикультуралізм.

Перетворення суспільних відносин в Україні дотепер переважно пов'язані із змінами економічних і політичних аспектів функціонування держави. За таких умов проблеми соціалізації в т.ч. соціалізації особистості в полікультурному середовищі не потрапляли в перелік питань, які мали пріоритетний характер у вітчизняній державній та громадській практиці. Сучасні дослідники виокремлюють два аспекти процесу соціалізації: адаптацію до полікультурного середовища і самовизначення в полікультурному середовищі. Останнє означає активну позицію, оцінку оточуючого, відбір впливів, які визначаються обставинами, прийняття їх або чинення їм опору. Людина як суб'єкт процесу соціалізації – не пасивна істота. Вона первісно несе в собі імпульси самореалізації, саморуху. Змінюючись і збагачуючись, ця життєва потенція продукує потребу і здатність до життєвого самовизначення і самореалізації на підставі дії механізмів свободи вибору і свободи дій. Людина на своєму життєвому шляху, детермінованому попереднім соціальним досвідом, є розпорядником власних та соціальних індивідуально-особистісних можливостей, використовуючи які, створює власну модель життя, свою неповторну долю [7].

Від того, як індивід стає елементом соціальної організації, включається в суспільство, залежить освоєння ним системи соціальних ролей, адекватних функцій, які він повинен реалізовувати в системі соціальних стосунків. Водночас соціалізація передбачає активне пристосування індивіда до умов полікультурного середовища шляхом адаптації до різних цінностей в ситуації існування різних культур, взаємодії між людьми з різними традиціями, орієнтації на діалог культур, відмови на культурно-освітню монополію щодо інших націй і народів [10].

Соціалізація людини шляхом сприймання нею повністю або частково культури іншого народу викликає в ній зміни, які відбуваються внаслідок її неперервних безпосередніх контактів з представниками різних культур. Особливо яскраво це проявляється під час «занурення» особистості в іншу культуру, зокрема, коли індивід є емігрантом, біженцем, тимчасовим поселенцем. Актуальним у такому випадку виявляється подолання проблем, пов'язаних із адаптацією у полікультурному середовищі. З огляду на це, в західних дослідженнях акультурації склалися три основні теоретичні та емпіричні підходи під час проведення науково-дослідної роботи в цій царині: 1) з погляду стресу та його подолання (підхід пов'язаний з психологічними моделями стресу, застосовується для вивчення переміщення в іншу культуру та адаптації до неї); 2) з точки зору культурного вчення (головна увага звертається на соціальну психологію міжкультурних контактів і процеси, пов'язані із засвоєнням культурно-специфічних навичок, необхідних для того, щоб вижити і досягти успіху в новому оточенні); 3) з погляду соціальної ідентифікації (основна увага звертається на сприймання себе і оточуючих, включаючи опрацювання інформації про власну та інші групи) [8]. Одним із шляхів подолання напруженості у полікультурних державах та варіантів вдосконалення, активізації процесу демократизації філософами, політологами, правознавцями пропонується мультикультуралізм, який «розуміється не тільки як терпимість по відношенню до культурного різноманіття, а й як вимоги законодавчого визнання прав расових, релігійних і культурних груп» [4].

Вони визначають мультикультуралізм як ідеологію, політику та соціальний дискурс, що визнає правомірність та цінність культурного плюралізму, значимість різноманіття культурних форм. Цементуючим фактором полікультурного, фрагментованого суспіль-